

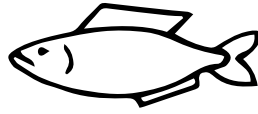
DE WVC- PEDIA



Karakter Uitgevers B.V.

INHOUD

Culinair	7
Wetenschap & techniek	39
Het weer	65
Gezondheid & het menselijk lichaam	75
Geschiedenis	107
Planten- en dierenrijk	139
Film	171
Muziek	193
Literatuur	219
Beeldende kunst	239
Aardrijkskunde	259
Feestdagen	273
Hoe hoort het eigenlijk?	295
Klassieke oudheid	317
Sterrenkunde	335
Taal	355
Varia	379

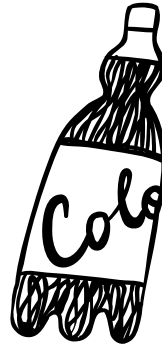


Maatjesharing

In het Duits ook wel ‘Matjeshering’ genoemd. Dit heeft niets van doen met een kapsel of met een vriendje, want maatje is afgeleid van maagdekensharing omdat de nieuwe haring nog niet geslachtsrijp is (dat wil zeggen geen hom of kuit bevat) en daarom extra lekker is. Begin juni komt de nieuwe haring op de markt.

Voor de liefhebbers kan haring een delicatessen zijn. Zilt, zacht zeebanket met een vetgehalte van rond de twintig procent. Reeds in de veertiende eeuw is de conserverende bewerking van het haringkaken uitgevonden door Willem Beuckelsz. van Biervliet. Om de houdbaarheid te verbeteren werden kieuwen, keel en ingewanden verwijderd (behalve de alveeskluis) en werd de haring in het zout gelegd. Tegenwoordig wordt de haring nog steeds gekaakt maar direct daarna (licht ingezouten) nog op het schip diepgevroren, tenminste 48 uur op -22°C .

De oorspronkelijke functie van het uitje bij de haring is het camoufleren van de tranigheid die ontstond bij het ouderwetse zouten. Door de invriestechiek en het lichte zouten van tegenwoordig is de ui overbodig. Johannes van Dam was zelfs apert tegenstander. Op de vraag: ‘Wilt u er een uitje bij?’ zijn er (Rotterdamse) haringliefhebbers die antwoorden: ‘Hoezo, is-tie niet helemaal goed dan?’



Groene Coca-Cola met cocaïne

Hier komt voor colafans misschien een enorme verrassing: cola was vroeger niet alleen groen maar bevatte ook cocaïne.

Coca-Cola is uitgevonden door de Amerikaanse apotheker John Pemberton (1831-1888), die het drankje als een medicijn ontwikkelde tegen onder andere hoofdpijn en vermoeidheid. In die tijd, rond 1870, werd een extract van bladeren van de cocoplant veel gebruikt in geneesmiddelen, seksueel opwekkende middelen en kalmerende drankjes. De eerste cola was groen van kleur.

Het was echter niet Pemberton maar zijn zakenpartner Frank Robinson (1845-1923) die in 1885 bedacht om het drankje Coca-Cola te noemen. Hij bedacht ook het logo. Deze productnaam was gebaseerd op de twee medische ingrediënten: een extract van cocobladeren en kolanoten. Hoeveel cocaïne er in het begin in de cola zat, is niet duidelijk, maar dat het erin zat, staat vast. Op 28 juni 1887 werd het Coca-Colahandelsmerk een patent toegekend. Pas in 1905 werd de cocaïne uit het drankje verwijderd en ontstond de drank die wij vandaag de dag nog kennen.



Tijdrekening

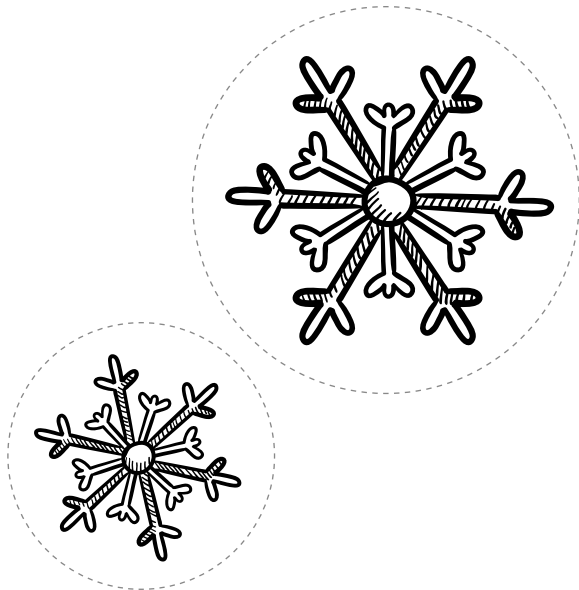
Dit boek is verschenen in het jaar onzes Heren 2017, oftewel anno Domini 2017. Dit systeem van tijdrekening noemen we de christelijke jaartelling. Deze is pas in de zesde eeuw n.Chr. ontwikkeld door de monnik Dionysios Exiguus en een paar eeuwen later ingevoerd. Daarvoor – vanaf de vierde eeuw n.Chr. – hanteerde men de Romeinse tijdrekening op basis van terugtellen tot het ontstaan van de stad Rome, volgens de mythe gesticht door Romulus in 753 v.Chr. De Romeinse jaartelling begon aldus vanaf het stichten van de stad: *ab urbe condita* (AUC) en volgens déze telling dus in het jaar 1 AUC. Het eerste jaar onzes Heren (1 n.Chr.) is volgens die telling dus 754 AUC (het jaar nul bestaat niet). De moord op Julius Caesar (44 v.Chr.) werd gepleegd in 710 AUC etcetera. In 47 n.Chr. (= 800 AUC) en 147 n.Chr. (= 900 AUC) werden de jubilea uitgebreid herdacht door de respectievelijke keizers Claudius en Antonius Pius. In 248 n.Chr. was er zelfs een munt ter viering van het 1001ste jaar AUC onder Marcus Iulius Philippus. Deze keizer organiseerde ‘de spelen van de eeuw’ (*ludi saeculares*) die drie dagen en nachten zouden duren.

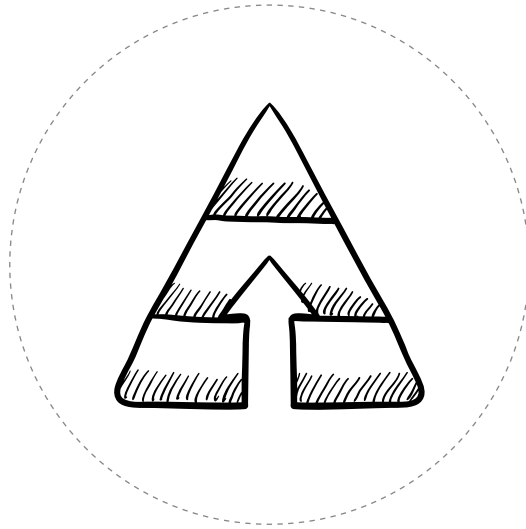
Vóór de vierde eeuw n.Chr. werd – zoals we hierboven hebben gezien – incidenteel de AUC-rekening toegepast. Meer gebruikelijk echter was een tijdsbepaling die verwees naar het jaar (of de jaren) waarin bepaalde consuls aan de macht waren. Daarvan bestaan hele lijsten. Het omrekenen van deze myriade aan historische feiten moet veel tijd hebben gevegd, in welke tijdrekening dan ook...

Airconditioning

Het eerste kantoorgebouw met airconditioning was het Milam Building in San Antonio, Texas, Verenigde Staten, dat in 1928 werd opgeleverd. Dit eenentwintig verdiepingen tellende gebouw was het eerste gebouw ter wereld waarin airconditioning werd ingebouwd als onderdeel van de oorspronkelijke constructie.

Een veelvoorkomende opvatting in Nederland is dat je van airconditioning verkouden wordt. In feite is deze veronderstelling niet juist. Verkeerd gebruik van een airconditioning maakt mensen verkouden. Steeds meer mensen hebben een airconditioning in de auto. Om het op warme dagen snel koeler te laten worden in de auto wordt de airco op een hoge – niet zelden de hoogste – stand gezet. Wanneer je uit de auto stapt, is het verschil in temperatuur erg groot, waardoor de slijmvliezen in de neus vatbaar worden voor ziektekiemen. De oplossing: onderhoud de airconditioning goed en maak het op erg warme dagen binnen niet meer dan vijf graden kouder dan buiten.





De eerste krach ter wereld

Op dinsdag 3 februari 1637 zat een aantal floristen in een Haarlemse kroeg, waar ze normaliter bijeenkwamen om bloemen te verhandelen. Een van hen bood een pond Witte Croonen aan, in die tijd kwaliteitstulpen. Het bleef angstaanjagend stil in de kroeg. Niemand reageerde op het openingsbod en de handelaar in kwestie was de eerste ter wereld die de beginkenmerken van een krach meemaakte.

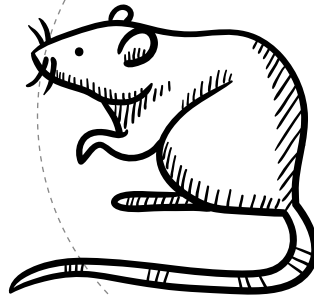
Kwekers uit Utrecht en Holland kwamen daarop bijeen in Amsterdam om te vergaderen over hoe ze de financiële schade konden beperken. De bollen waren doorgaans tegen een kleine aanbetaling gekocht, en de koper verkocht ze meestal diezelfde dag nog, ook tegen aanbetaling. En nu was deze grote keten van op de pof gekochte tulpenbollen ingestort.

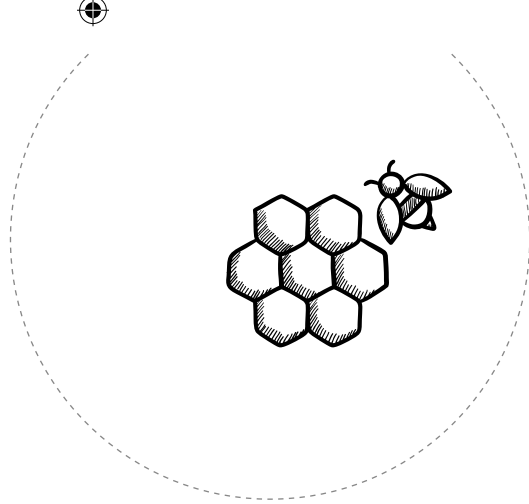
De kwekers kwamen met een briljante oplossing: ze deden gewoon alsof de hele tulpenmanie nooit had bestaan. Alle tulpentransacties van na 30 november 1636 werden nietig verklaard. De bollen werden teruggegeven aan de verkoper, die er tien procent van de verkoopprijs voor kreeg. De regeling was zo briljant omdat alle deelnemers in het piramidespel toch nog iets ontvingen. En ook al waren de meesten hun vermogen op papier kwijt, hun schulden hoefden ze uiteindelijk nauwelijks af te betalen.

Macht voor arbeiders dankzij de pest

Tussen 1347 en 1351 werd Europa geteisterd door de pest, een zeer besmettelijke en dodelijke ziekte die bijzonder veel slachtoffers maakte. Alleen al in Europa waren er tussen de 25 en 50 miljoen doden. Dit was naar schatting een kwart tot een derde van de bevolking.

Niemand wist waar de ziekte vandaan kwam of wat ertegen te doen was. Veel mensen zagen de ziekte als een straf van God, maar toen bleek dat iedereen, rijk of arm, goed of slecht, het slachtoffer werd, kregen minderheden de schuld. Zo werden joden ervan beschuldigd waterbronnen te hebben vergiftigd om de christenen uit te roeien. Pas honderden jaren later bleek dat de pest werd veroorzaakt door een bacterie, die verspreid werd door vlooiën op ratten. De pest heeft niet alleen een aanzienlijk deel van de wereldbevolking weggevaagd, maar ook een einde gemaakt aan de standenmaatschappij. In de veertiende eeuw lag de macht in Europa volledig bij een kleine groep landheren. Het volk was arm en werd genadeloos uitgebuit. Nadat de pest was uitgeraasd, bleek er een tekort aan arbeidskrachten te zijn. De arbeiders die de pest overleefd hadden, konden dus eisen stellen aan de rijke heren: meer loon en betere arbeidsomstandigheden. De bovenklasse verdween en er ontstond een middenklasse.





Hiërarchie bij honingbijen

Binnen een honingbijenvolk is de koningin de stamhoudster. Zij legt voortdurend eitjes, waaruit het bijenvolk voortkomt. Elk bevrucht eitje levert een werkster (vrouwjesbij) op. Een onbevrucht eitje levert een dar (mannetjesbij) op.

De werksters zijn onmisbaar in het bijenvolk, omdat zij het nest bewaken en schoonhouden, de larven voeren en de koningin verzorgen. Daarnaast produceren ze was, halen ze stuifmeel, water en nectar en bouwen ze de raten. De werksters bepalen ook of het tijd is voor een nieuwe koningin en wie er in welke cel opgroeit, een dar of een werkster. De nieuwe koningin ontstaat uit een bevrucht eitje dat in een grote cel wordt gelegd en door de werksters wordt gevoerd met voedzame koninginnengelei. De werksters zorgen er dus voor dat een larve in een speciale behuizing met speciale voeding kan uitgroeien tot een koningin.

Darren hebben als belangrijkste functie het bevruchten van de koningin. Zij verliezen bij de paring hun geslachtsorgaan, waardoor ze sterven. Sommige darren vliegen na verloop van tijd uit naar een darrenverzamelplaats, waar zich een nieuwe koningin zal melden om een bijenvolk te stichten. Als er nog darren leven nadat de paartijd voorbij is, worden ze door de werksters gedood. Het gevolg is dat een honingbijenvolk in de zomer bestaat uit een koningin, werksters en darren, en in de winter uit een koningin en werksters.

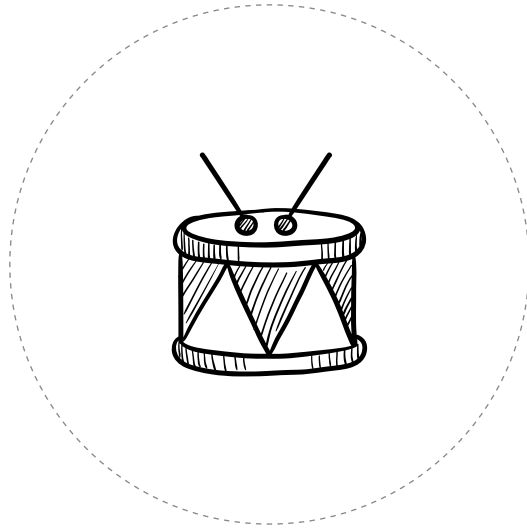


Orson Welles

Orson Welles was acteur, regisseur, scriptschrijver en producent. Hij werd op 6 mei 1915 in de Verenigde Staten geboren als George Orson Welles. Zijn ouders waren rijk, maar scheidden toen hij vier was. Zijn vader raakte aan de drank en zijn moeder, een pianiste, overleed toen Orson negen jaar oud was. Tijdens een reis door Ierland in 1931 bezorgde Welles zichzelf een baan als acteur bij het Gate Theatre in Dublin. Terug in de VS ging hij door met acteren, zowel in het theater als voor de radio.

In 1938 maakte Welles een radiobewerking van de sciencefictionroman *The War of the Worlds*, van de Engelse schrijver H.G. Wells. Deze bewerking was zo realistisch dat er volgens sommige berichten paniek uitbrak onder luisteraars, die dachten dat er werkelijk een invasie van buitenaardse wezens plaatsvond. In 1939 vertrok Welles naar Hollywood. Zijn eerste film, *Citizen Kane* (1941), wordt door veel kenners beschouwd als de allerbeste film die ooit is gemaakt. Het verhaal gaat over het leven van de megalomane krantenmagnaat Kane zoals dat na zijn dood wordt gereconstrueerd.

Welles bleef acteren en regisseren. Ook was hij politiek actief en zette hij zich in voor de wereldvrede. In 1947 verhuisde hij naar Europa. Hij speelde onder meer in *The Third Man*, met een script van Graham Greene. In 1962 verfilmde Welles de roman *Het proces* van Franz Kafka. Zijn hele verdere leven bleef hij actief, tot hij op 10 oktober 1985 overleed aan een hartaanval. Bij verkiezingen onder regisseurs en recensenten van het British Film Institute in 2002 werd Welles verkozen tot beste regisseur aller tijden.



Taptoe

Vroeger was de taptoe een trommel- of trompetsignaal om soldaten 's avonds te laten weten dat ze de kroeg moesten verlaten en terug naar de kazerne moesten gaan. De kastelein moest de 'taptoe' doen en mocht geen bier meer schenken.

Vanaf ongeveer 1740 werd de taptoe alleen nog maar in de kazernes geblazen en rond 1813 werd het gebruikelijk om na het taptoesignaal een lied te zingen. Toen het taptoesignaal zijn oorspronkelijke betekenis had verloren, veranderde de taptoe in een militaire ceremoniële afsluiting van de dag. Het taptoesignaal werd uitgebreid met marsen en het geheel werd afgesloten met de regimentsmars en het volkslied.

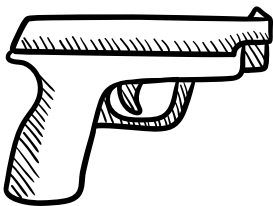
Inmiddels is het ooit zo eenvoudige signaal uitgegroeid tot een militaire muziekshow, waarmee Defensie zijn muziek aan een breed publiek kan laten horen. Tegenwoordig worden de meeste taptoes echter door burgerorkesten gehouden. De bekendste taptoe was de Nationale Taptoe in Breda. Sinds 2006 is de naam veranderd in The Netherlands Military Tattoo en wordt de taptoe in Ahoy in Rotterdam gehouden.

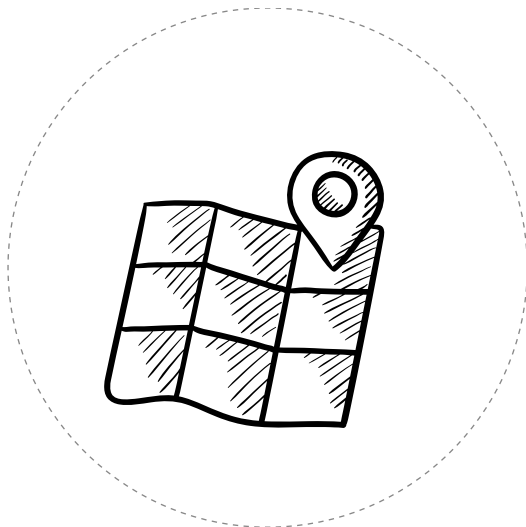
Ian Fleming (1908-1964)

De schrijver van de verhalen over geheim agent James Bond (28 mei 1908, Londen) werkte na een militaire opleiding en talenstudies als journalist voor Reuters, waarvoor hij enige tijd in Moskou verbleef, en werd in de oorlog assistent van de directeur van de maritieme spionagedienst. Fleming was betrokken bij diverse activiteiten, waaronder de door hem ontwikkelde Operation Golden eye. In 1944 kreeg hij de leiding over de zogenaamde 30 Assault Unit en later werd hij lid van de T-Force.

Deze ervaringen inspireerden hem tot het schrijven van levensechte spionageverhalen. Fleming schreef zijn boeken vanaf de jaren vijftig en de hoofdpersoon werd een geheim agent van MI6, de Britse inlichtingendienst. De naam van de hoofdpersoon ontleende hij aan ornitholoog James Bond, schrijver van een boek over vogels in het gebied van de Stille Zuidzee en zoon van de rijke Bondfamilie in wiens huis op Jamaica hij elke winter verbleef om te schrijven. Het eerste boek, *Casino Royale*, verscheen in 1953, maar maakte nog nauwelijks indruk. Het duurde enkele jaren voor zijn boeken populair werden en Fleming genoeg geld verdiende om permanent in Jamaica te gaan wonen.

Pas in 1962 kwam de eerste speelfilm uit, *Dr. No*. Ian Fleming hoopte dat David Niven of Roger Moore de rol van Bond zou krijgen, maar de keuze viel uiteindelijk op Sean Connery. Fleming was niet blij met deze keuze, maar was later toch tevreden over het resultaat. De zware roker en drinker Fleming overleed op 12 augustus 1964 tijdens de productie van de derde Bondfilm, *Goldfinger*, aan een hartaanval. Er worden nog steeds Bondfilms gemaakt, ondertussen echter niet meer gebaseerd op de originele boeken van Fleming.





De Gordel van Smaragd

Hiertoe worden de Indonesische archipel en de aangrenzende eilandgebieden gerekend. De VS kennen veel gordels, *belts*, beter begrepen als zones:

- *bible belt*: een deel van het zuidoosten en midden van de Verenigde Staten waar de protestants-christelijke cultuur overheersend is. In Nederland bevindt zich de bijbelgordel in een strook van Zeeland naar Overijssel
- *sun belt*: de zuidelijke staten van de VS, *from coast to coast*
- *cotton belt*: de zuidelijke, katoenproducerende staten

Bovendien zijn er de *wheat belt* (graan), *oil belt* (olie) en in Florida de *orange belt* (sinaasappels).

Ten slotte kennen we de afgrijselijke *belly belt* (buikgordel), veelal onder de navellijn bungelend aan corpulente Amerikaanse toeristen voor het meenemen van hun vakantieparafernalia zoals creditcards, kleingeld, zakdoek, zonnebril, gsm, vakantiemedicijnen en kauwgom. Deze ontspannen maar doelmatige outfit werd uiterst snel naar West-Europa geëxporteerd. Al het goede komt uit de VS.

Fatsoenlijk soep eten is toch geen hogere wiskunde?

Dat niet, maar let wel op. Vul de lepel niet tot de rand. Dat leidt, zeker bij een onvaste hand, gemakkelijk tot morsen. Je neemt het voorste gedeelte voor ongeveer de helft in de mond en laat er de vloeistof geluidloos afglijden. Niet slurpen of blazen dus. Voor alle duidelijkheid: je brengt de lepel naar de mond en niet omgekeerd. Ook niet het bord schuin houden om het laatste restje uit te lepelen (geldt ook voor ijscoupes of sorbets). Men vrage liever niet om een tweede maal soep. Na gebruik, lepel gewoon op het bord laten liggen, met de holle kant naar boven. Bij de soep wordt – behoudens port of maderà – geen wijn gedronken.





Europa

Europa was de dochter van Telephassa en de Fenicische koning Agenor. Oppergod Zeus werd verliefd op haar, maar voelde wel aan dat hij geen kans maakte bij het jonge meisje. Om bij haar in de buurt te kunnen komen en om zijn vrouw Hera niet jaloers te maken, nam hij de gedaante aan van een witte stier. Toen Europa op een dag met haar vriendinnen op het strand bij Sidon speelde, ging de stier aan haar voeten liggen. Europa vond het dier prachtig en aaide het. Na een tijdje durfde ze zelfs op zijn rug te gaan zitten. Toen ging de stier staan en ging samen met Europa de zee in. Pas toen ze op zijn geboorte-eiland Kreta kwamen, nam Zeus zijn eigen gedaante weer aan. Hij nam haar mee naar de stad Gyrdon en verwekte onder een plataan drie zonen bij Europa: Minos, Rhadamanthys en Sarpedon. Omdat Zeus terug moest naar de Olympus, de berg van de goden, trouwde Europa met Asterion, de koning van Kreta.

De ontvoering van Europa werd in de oudheid vaak afgebeeld op vazen, reliëfs, mozaïeken en wandschilderingen. Soms zien we Europa met de stier op het strand, maar meestal zien we haar op zijn rug zitten. Ook in de zestiende, zeventiende en negentiende eeuw was Europa een geliefd thema in de kunst.

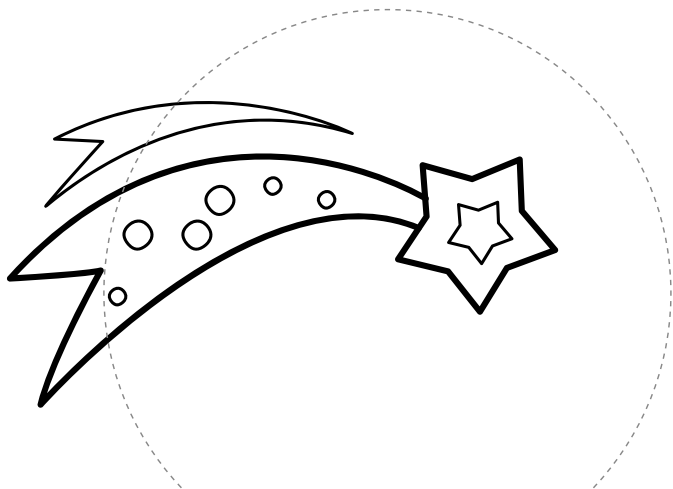
Vallende sterren

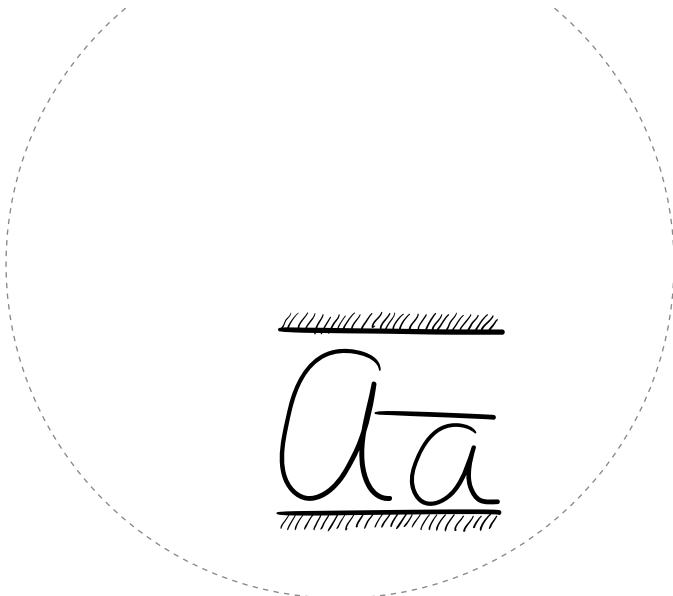
We spreken vaak over 'vallende sterren', maar in werkelijkheid bestaan die niet. In veel gevallen gaat het niet om sterren maar om stofdeeltjes die de dampkring van de aarde met een hoge snelheid raken. Door deze snelheid (vaak wel tachtig kilometer per seconde) dringen ze met zo veel energie de dampkring binnen dat er een verbranding van deze deeltjes ontstaat. Die verbranding zien wij als een korte flits. Als de deeltjes groter zijn, zien we een soort helder spoor in de hemel, een meteor. Als het deeltje echt groot is, bestaat de kans dat het op de aarde belandt. Dat deeltje wordt dan een 'meteoriet' genoemd.

Sommige meteorieten kunnen grote schade aanrichten. Aan de sporen op de maan is duidelijk te zien dat daar in de loop der jaren veel meteorieten zijn ingeslagen. En een meteoriet die de aarde raakte, zou het einde hebben veroorzaakt van de dinosaurussen.

Elke nacht dringen er stofdeeltjes onze dampkring binnen, maar in bepaalde periodes van het jaar is dat beter te zien dan in andere. In periodes met sterren draait de aarde om de zon door dichtere wolken van deze deeltjes, overblijfselen van kometen die de baan van de aarde kruisen. In dit geval spreken we vaak van sterren- of meteorregen.

Bij heldere weersomstandigheden kunnen we in verschillende periodes van het jaar van deze meteoren- of sterrenregen genieten. Rond 1-5 januari zijn dat de Boötiden, rond 11-14 augustus de Perseïden, rond 16-19 november de Leoniden en rond 13-16 december de Geminiden.





Aa

The quick brown fox jumps over the lazy dog

Deze Engelse tekst werd veel gebruikt voor het testen van een typemachine. Alle letters van het alfabet komen er namelijk in voor. De zin werd genoemd in het boek *Scouting for Boys* van Lord Baden-Powell (grondlegger van Scouting International) waarvan de eerste editie in 1908 verscheen.

Iedere taal heeft wel een zin waarmee je (vrijwel) hetzelfde kunt doen. In het Nederlands hebben we: 'Pa's wijze lynx bezag vroom het fikse aquaduct.' Deze zin is nogal gezocht en ik zou hem dus ook maar niet onthouden. Tegenwoordig – nu je typemachines met een lampje moet zoeken – heb je dit soort zinnen trouwens niet meer nodig, want het toetsenbord van een pc dóét 't of doet 't niet.

Hier bestaat een woord voor!

Iedereen doet het. Na een college, na het bijwerken van de administratie, na het doorlezen van een groot document, na een vergadering of na het ondertekenen van een contract: het ordenen van een stapel papieren door ze wat heen en weer te schudden en ermee op tafel te kloppen, zodat er een nette stapel ontstaat.

De kans is groot dat je niet weet dat voor deze handeling een naam bestaat, maar die is er wel degelijk. In de drukkerswereld worden voor dit proces de woorden 'gelijkstoten' en 'opstoten' gebruikt. Drukkerijen gebruiken zelfs speciale triltafels om de blaadjes perfect in het gelid te krijgen.

